

Overvintrende rovfugle i området omkring Holmegårds Mose, Sydsjælland

Af Jens Holmegård Jensen

Intensionen.

Gennem de sidste 2 vintre har jeg optalt overvintrende rovfugle i området omkring Holmegårds Mose. Udgangspunktet for disse tællinger har været en undersøgelse af de smånaverefouragerende, dagaktive rovfugles biotopvalg. Intensionen er at finde relationerne mellem overvintrende rovfugles biologi og landskabets karakter. I de to vinterhalvår (1.oktober til 31.marts) er der indsamlet et materiale, som belyser rovfuglenes artsfordeling, antal, "årsvariationer", jagtmetoder og jagtbiotoper. I det følgende skal omtales undersøgelsens metodik og nogle foreløbige resultater. Nærværende ark repræsenterer altså ikke et færdigt undersøgelsesresultat; men skal blot opfattes, som en beskrivelse af nogle erfaringer indvundet ved arbejdet. Måske kunne dette foranledige, at andre fik lyst til at foretage lignende undersøgelser i andre dele af landet. Ligeledes vil jeg være taknemmelig for kritik og råd i forbindelse med undersøgelsens metoder.

Undersøgelsesområdet.

Det centrale landskabselement i undersøgelsesområdet er Holmegårds Mose. Der er dog ikke optalt i selve Holmegård-mosen, hvor størstedelen i dag er skovbevokset. Undersøgelsen omfatter det åbne landskab, som grænser op til Holmegård-mosen. Dette landskab er ret varieret. Dels ligger disse forskelle i jordbundsforhold, dels i parcelstørrelser og dyrkningsmåder. Blandt de landskabselementer, som er repræsenteret kan nævnes: intensivt dyrkede, store og små parceller på moræne- og mosejord. Ekstensivt dyrkede engpartier, levende hegn og små vandhuller.

Beskrivelser af arbejdsmetoder.

Området er undersøgt fra bil, og følgende rute er fulgt ved hver anden tælling: Fensmark, Viborggård, Spragelse, Broksø, Skuderløse, Holmegård og Fensmark. Ved næste tælling er ruten gennemkørt i modsat retning.

Registrering.

På ruten er der med mellemrum gjort holdt, og terrænet undersøgt med kikkert (10x50 og 40x80), således at levende hegn, mergelgrave, remisser og skovbryn så vidt muligt er blevet iagttaget fra to forskellige vinkler. Ved observation af en rovfugl har jeg i alle tilfælde holdt stille, og fuglenes placering i området er blevet indtegnet på kort. For en iagttaget rovfugl er der gjort følgende noteringer: dato, kl., skydække, vindretning, vindhastighed, temperatur, sigtbarhed, nedbør og snedække samt fuglens placering i terrænet. Hvis fugle jagede, er der yderligere registreret jagtmetode og jagtbiotop.

Desuden er der i de fleste tilfælde gjort bemærkninger om fuglenes adfærd, udseende og om eventuel genkendelse. Observationerne er noteret i lommebog og fra begyndelsen af 1973 indtalt på kasettebåndoptager. Den sidste metode giver store fordele; man kan notere samtidig med iagttagelsen. Ved senere afspilning kan man meget præcise tidsskemaer for iagttagelser over et længere tidsrum.

Kort:

En meget vigtig del af arbejdsmetoden har været udarbejdelsen af nøjagtige kort. I tællesæsonen 1971-72 anvendtes et aftegnet ATLAS-blad (1:40.000), senere et varmkopieret ATLAS-blad. Disse kort blev forbedret gennem direkte iagttagelser i området og ved sammenligning med målebordsblade (1:20.000). I tællesæsonen 1972-73 er anvendt fotokopierede flyfotos (1:21.000) fra 9.maj 1972. Også dette kort er forbedret gennem direkte iagttagelser af området og omhyggeligt iagttagelser af det originale flyfoto. Senere er kortene yderligere forbedret ved integning af el-kraftledninger og el-master ud fra kort 1:4.000, som venligst er stillet til rådighed af Sydøstsjælland's Elektricitets Aktieselskab, SEAS. De kort, som anvendes, er nu af en sådan kvalitet, at de kan anvendes til langtidsstudier over enkelte fugles adfærd i terrænet.

Arealernes anvendelse:

Når landbrugernes markarbejde er afsluttet, noteres hvilke tilstand markerne "tilbringer" vinteren. På dette grundlag kan der opstilles et forhold mellem de forskellige arealanvendelse. Arealerne er "opmålt" ved at kopiere et 5 mm kvadratnet oven på kortene og tælle..... Arealerne er altså ikke helt nøjagtige, men dog nøjagtige nok til at give et groft billede af arealanvendelsen.

Område	Arealstørrelse (km ²)	Fordeling (%)
Hele området	20.20	100%
Skov	1.39	Samlet 46.2%
Skovdækket mose	7.67	
Mose	0.28	
Eng, ikke afgræsset	0.40	Samlet
Eng, afgræsset	0.77	5.8%
Pløjejord	6.57	Samlet landbrug Intensivt 48.0%
Vintersæd	1.30	
Stubjord	1.73	
Grøn jord	0.09	

Landbrugsjord	Arealstørrelse (km ²)	Fordeling (%)
I alt	9.69	100.0%
Pløjejord	6.57	67.7%
Vintersæd	1.30	13.3%
Stubjord	1.73	17.9%
Grøn jord	0.09	0.9%

Skema 1.: Arealet af det undersøgte område (- huse, veje, o.s.v.: 1973)

Periode	Antal obsdage	Musvåge B.buteo		Fjeldvåge B.lagopus		Blå Kærhøg C.cyaneus		Tårnfalk F.tinnunculus	
		Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag	Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag	Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag	Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag
01.-15.okt	7	34	4.9	0	0.0	3	0.4	13	1.9
16.-31.okt	5	17	3.4	6	1.2	3	0.6	7	1.4
01.-15.nov	4	18	4.5	12	3.0	2	0.5	4	1.0
16.-30.nov	2	6	3.0	3	1.5	0	0.0	0	0.0
01.-15.dec	5	23	4.6	5	1.0	0	0.0	7	1.4
16.--31.dec	6	50	8.3	11	1.8	5	0.8	6	1.0
01.-15.jan	6	31	5.2	18	3.0	3	0.5	3	0.5
16.-31.jan	1	7	7.0	1	1.0	1	1.0	2	2.0
01.-15.feb	4	15	3.8	5	1.3	2	0.5	3	0.8
16.-29.feb	6	20	3.3	11	1.8	1	0.2	6	1.0
01.-15.mar	4	18	4.5	5	1.3	2	0.5	6	1.5
16.-31.mar	4	11	2.8	7	1.8	0	0.0	5	1.3
01.okt-31.mar	54	250	4.6	84	1.6	22	0.4	62	1.1
Anslået antal overvintrende		4-8			2-3		1-2		1-2

Tabel 1.:

Overvintrende rovfugle i området omkring Holmegårds mose. Vinteren 1971-72, 1.oktober 1971 til 31.marts 1972.

54 tællinger ud af vinterhalvårets 183 dage giver som gennemsnit 4-5 tællinger pr. halve måned.

Periode	Antal obsdage	Musvåge B.buteo		Fjeldvåge B.lagopus		Blå Kærhøg C.cyaneus		Tårnfalk F.tinnunculus	
		Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag	Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag	Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag	Antal iagttagne fugle	Gennemsnit/dag
01.-15.okt	1	1	1.0	0	0.0	1	1.0	1	1.0
16.-31.okt	3	9	3.0	2	0.7	1	0.3	4	1.3
01.-15.nov	4	13	3.3	0	0.0	0	0.0	1	0.3
16.-30.nov	7	22	3.1	4	0.6	6	0.9	6	0.9
01.-15.dec	3	7	2.3	0	0.0	2	0.6	4	1.3
16.-31.dec	5	21	4.2	0	0.0	2	0.4	7	1.4
01.-15.jan	1	3	3.0	0	0.0	0	0.0	1	1.0
16.-31.jan	3	15	5.0	0	0.0	0	0.0	1	0.3
01.-15.feb	2	10	5.0	0	0.0	1	0.5	2	1.0
16.-28.feb	0	-	-	-	-	-	-	-	-
01.-15.mar	5	27	5.4	1	0.2	4	0.8	9	1.8
16.-31.mar	3	11	3.6	1	0.3	3	1.0	2	0.7
01.okt-31.mar	37	138	3.7	8	0.2	20	0.5	38	1.0
Anslået antal Overvintrende		4-5			0-1		1-2		1-2

Tabel 2.:

Overvintrende rovfugle i området omkring Holmegårds mose. Vinteren 1972-73, 1.oktober 1972 til 31.marts 1973.

37 tællinger ud af vinterhalvårets 182 dage giver som gennemsnit ,ca. 3 tællinger pr. halve måned.

Nedgang i antallet af overvintrende Vintermusvåger (B.lagopus) og en mindre nedgang i antallet af overvintrende Musvåge (B.buteo) og Blå kærhøg (C.cyaneus).

Overensstemmelsen mellem overvintrende Musvåger og Tårnfalke i begge tællesæsoner peger på bestanden af ynglende fugle. Problemet er dog ikke undersøgt nærmere. Formodentligt yngler der mindst 2 par Tårnfalke i området. Musvåger er vanskeligere at bedømme; de ses næsten ikke i området om sommeren.

Fuglenes jagtmetoder

	Musvåge B.buteo		Fjeldvåge B.lagopus		Blå kærhøg C.cyaneus		Tårnfalk F.tinnunculus		I alt
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	I alt
Jordoverflade	22	11.0	1	1.1	2	10.5	1	1.8	26
Hegnspæl	102	50.5	48	54.0	1	5.3	4	7.0	155
Tlf.pæl tvær.	12	6.0	1	1.1	0	0.0	5	8.8	18
Tlf.pæl top	7	3.5	1	1.1	0	0.0	2	3.5	10
Tlf.tråd	4	2.0	0	0.0	0	0.0	14	24.5	18
Luft	11	5.5	26	30.0	16	84.2	26	45.6	79
Løvtræ	32	16.0	10	11.2	0	0.0	4	7.0	46
Nåletræ	11	5.5	2	2.2	0	0.0	1	1.8	14
Busk	1	0.5	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
I alt	202		89		19		57		367
Jagtbiotop									
Pløjejord	7	3.5	0	0.0	0	0.0	9	15.7	16
Vintersæd	5	2.5	1	1.1	0	0.0	3	5.2	9
Grøn jord	6	3.0	2	2.2	0	0.0	1	1.7	9
Stubmark	12	6.0	11	12.3	11	57.8	8	14.0	42
Eng	125	62.0	57	64.0	5	26.3	26	45.6	213
Mose	24	12.0	10	11.2	2	10.5	4	7.0	40
Løvskov	6	3.0	3	3.3	0	0.0	1	1.7	10
Nåleskov	1	0.5	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Hegn, vejkant mm	16	8.0	5	5.6	1	5.3	5	8.7	27
I alt	202		89		19		57		367

Tabel 3.:

Optælling af fouragerende rovfugle i områder omkring Holmegårds Mose. Vinteren 1971-72, 1.oktober 1971 til 31.marts 1972.

Fuglenes jagtmetoder

	Musvåge B.buteo		Fjeldvåge B.lagopus		Blå kærhøg C.cyaneus		Tårnfalk F.tinnunculus		I alt
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	I alt
Jordoverflade	6	5.4	0	0.0	0	0.0	0	0.0	6
Hegnspæl	44	39.6	2	25.0	0	0.0	1	3.5	47
Tlf.pæl tvær.	12	10.8	0	0.0	0	0.0	2	7.0	14
Tlf.pæl top	1	0.9	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Tlf.tråd	3	2.7	0	0.0	0	0.0	13	45.0	16
Luft	13	11.7	6	75.0	17	100.0	12	41.4	48
Løvtræ	25	22.5	0	0.0	0	0.0	1	3.5	26
Nåletræ	2	1.8	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2
Busk	5	4.5	0	0.0	0	0.0	0	0.0	5
I alt	111		8		17		29		165
Jagtbiotop									
Pløjejord	6	4.8	0	0.0	0	0.0	1	3.5	7
Vintersæd	2	1.6	0	0.0	0	0.0	0	0.0	2
Grønjord	2	1.6	0	0.0	0	0.0	2	7.0	4
Stubmark	14	11.2	5	62.5	10	59.0	13	45.0	42
Eng, afgræsset	38	30.4	1	12.5	0	0.0	8	28.0	47
Eng, ikke afgræs.	32	25.6	2	25.0	3	17.7	4	14.0	41
Mose	18	14.4	0	0.0	4	23.6	0	0.0	22
Løvskov	5	4.0	0	0.0	0	0.0	0	0.0	5
Nåleskov	1	0.8	0	0.0	0	0.0	0	0.0	1
Hegn, vejkant mm	6	4.8	0	0.0	0	0.0	1	3.5	7
I alt	124		8		17		29		178

Tabel 3.:

Optælling af fouragerende rovfugle i områder omkring Holmegårds Mose. Vinteren 1972-73, 1.oktober 1972 til 31.marts 1973.

Jagtbiotop, Musvåge (B.buteo):

Forskellen i antal fouragerende Musvåger (111) og antal "anvendte" biotoper (124) fremkommer ved, at nogle af fuglene har fået registret 2 jagtbiotoper. F.eks. fugle, som har siddet på hegnspæl i skel mellem grøn jord og stubmark.

----- Grænse
 _____ Rute

● Observationer

Kort: Musvåge 71-72 (1.oktober 1971 til 31.marts 1972)

Forklaring til tabel 3 og 4.

Jordoverflade	= Fuglen har jaget gående eller fra en tue.
Hegnspæl	= Fuglen har jaget fra pæl; indtil 1.5 m over jordoverfladen.
Tlf.pæl tvær. ende	= El-mast, tværgående jerndrager mellem to træpæle eller tværgående jerndrager i jernmast, 2-4 m over jordoverflade.
Tlf.pæl top	= Fuglen har jaget fra toppen af mast, over 6 m høj
Tlf.tråd	= Fuglen har jaget fra tråd i over 5 meters højde.
Luft	= Fuglen har jaget flyvende eller musende.
Løvtræ	= Fuglen har jaget fra enligt stående løvtræ. Velafgrænset krone og stamme. Fuglen kan jage under stammen.
Nåletræ	= Samme som løvtræ, blot... nåletræ.
Busk	= Fuglen jager fra busk. Fuglen kan ikke jage fra udkigspost.
Grønjord	= Græsmark, som er med i sædskifte
Eng, afgræsset	= Fugtig græsmark, som ikke er med i sædskifte, men udnyttes til kreaturafgræsning.
Eng, ikke afgræs.	= Græsarealer, som ikke benyttes til afgræsning.
Mose	= Åbne, fugtige arealer, ofte tuede og med spredt opvækst.
Løvskov	= Fuglen har jaget over lysninger eller spor i løvskov.
Nåleskov	= Fuglen har jaget over lysninger eller spor i nåleskov
Hegn, vejkant mm	= Fuglen har jaget direkte i hegn, vejkanter, frugthaver o. lign. (Kun anvendt, når det var tydeligt, at fuglen ikke jagede på tilstødende arealer).

Nogle foreløbige bemærkninger til iagttagelserne.

Musvåge

Fordelingen af overvintrende Musvåger i området har stort set været ens i de to sæsoner. Det område, som foretrakkes, er de engområder langs Susåen i Holmegård-mosens østlige del, den såkaldte Porsmose. Området indeholder desuden nogle stubmarker. Parcellerne indrammes af et net af afvandingsgrøfter, markhjørner og små ukultiverede partier. Under el-masterne findes tillige sådanne ukultiverede pletter. Hegnspæle, fritstående træer og buske samt el-master bruges som udkigsposter. Højskoven syd og vest for området giver overnatningspladser. Der er langt til bebyggelse og kun lidt menneskeskabt uro i område ud over den ret befærdede vej Skuderløse-Holmegård. Færdslen på denne vej synes ikke at forstyrre fuglene i nævneværdig grad. Jeg har ikke overværet jagt i området.

Engene nordvest og sydvest for Spragelse udviser et lignende billede, og her findes også en koncentration af overvintrende fugle.

Ser man på kortet "Musvåger 71-72", vil man nordøst for Broksø iagttage påfaldende mange registreringer. Disse illustrerer et forhold, som giver et skævt billede af foretrukne overvintringsområder. I 3 uger jagede musvåger meget intenst (ofte gående) på det lille afgrænsede engstykke. Ud af 19 registreringer blev de 16 noteret i løbet af perioden 5. - 26. December 1971 ved 7 tællinger. Dette leder ind på spørgsmålet om føde-territorier.

Fuglene kan være tilknyttet et område i længere tid. En enkelt fugl blev iagttaget i et bestemt område af Porsmosen gennem hele tælleperioden 1971-72. Andre fugle var tilknyttet bestemte områder fra nogle uger til nogle måneder. Der har kun i få tilfælde været iagttaget antydninger af aggressiv adfærd i løbet af de to vintre.

Jeg vil kort omtale nogle iagttagelser, som omhandler problemet om territoriebundethed. En let genkendelig "hvid" musvåge blev set 3 gange i hver af perioderne, 9.-15.oktober, 28.nov. til 26.december og 1. til 11.mar. Hver gang fuglen var i området, blev det samme sted vest for vejen Skuderløse-Holmegård. Det var ikke nogen særligt søgt biotop; men fugle foretrak det område hver gang. Hvorfor? Var det en særlig god fødebiotop? - Andre foretrak ikke dette område! Territorie? - Andre fugle benyttede lejlighedsvis området, også når den lyse var til stede. Alle andre biotoper besat? - Fugle, som lejlighedsvis besøgte Porsmosen kunne finde alternative jagtområder. Måske var den lyses vaner eller kendskab til netop det foretrukne område årsag til dens forekomst?

Skal man foreløbigt konkludere på iagttagelserne, bliver det: I det undersøgte område foretrak musvågen at jage siddende, 1-4 meter over jordoverfladen på arealer, hvor jordbunden ikke er blevet kultiveret i 3/4 år eller mere. Afstanden til bebyggelse og færdsel på veje har mindre betydning, når blot den rigtige biotop er tilstede.

Fjeldvågen

Biotopvalget svarer, som man kunne forvente, stort set til musvågens. Vintervågen bruger sjældent el-master eller andre høje udkigsposter. Dette har måske sin forklaring i de to arters forskellige evne til at "muse". Flere iagttagelser sidst på vinteren viser en stærk stedbundethed. I øvrigt er materialet, specielt fra sidste tællesæson, meget lille.

Blå kærhøg.

Det lille materiale kan tyde på, at stubmarker er en væsentlig jagtbiotop for Blå kærhøg, som overvintrer i et landbrugsområde. Fuglen afsøger store områder. Da fuglene tillige er vanskelige at kende individuelt, er det svært at sige, hvor stedbundne de er.

Tårnfalk.

Foruden "musende" træffer man ofte Tårnfalkene siddende på el-tråde, ca. 5-6 meter over jorden. Nogle fugle synes meget stedfaste. Vinterområdet er sandsynligvis det samme som yngleområdet. Også i dette tilfælde er det jo svært at kende individerne.

Skal man til sidst sige lidt om alle 4 arters krav til biotop og landskab, må det blive: Faste ud-

kigsposter på 1-5 meters højde i åbne områder med vegetationstyper, hvor jordbunden har ligget uberørt i mindst 3/4 år, samt at området sjældent befærdes af gående. Anden trafik kan tolereres, når blot den til stadighed færdes ad samme ruter. El-kabler og master synes ikke at have betydning for Musvåger og Tårnfalke.

August 1973

*Jens Holmegård Jensen
Akacievej 69
Fensmark
DK-4700 Næstved*